

УДК 35.081

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.2.3>

Д. Г. Діяментович

аспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОСАДОВА ОСОБА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

В статті досліджено рівень корупції в системі вищої освіти та показано, що він доволі високий. Доведено, що високий рівень корупції вимагає чіткого усвідомлення статусу суб'єкта вчинення корупційного правопорушення за для можливості притягнення його до відповідальності.

Встановлено, що дослідження терміну «посадова особа» було сферою наукових інтересів вчених-юристів, які зазвичай досліджували співвідношення понять «посадова особа» та «службова особа», серед фахівців в галузі публічного управління подібних досліджень не було.

Встановлено, що поняття «посадова особа» використовуються у багатьох нормативно-правових актах, але у різних галузях права воно трактується по-різному, що вказує на відсутність універсального характеру його як категорії.

В процесі дослідження поняття «посадова особа», яке представлено в Кримінальному кодексі України зроблено висновки, що «посадовою особою» може бути лише особа, яка обіймає посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств (установ, організацій). Проте, керівні посади у суб'єктів господарювання приватної форми власності не знайшли своє відображення у кримінальному законодавстві під час кваліфікації корупційних правопорушень. Розгляд судової практики дозволив зробити висновки, що позиція Верховного Суду України полягає у віднесенні до «посадової особи» будь якої особи, що виконує організаційно-розпорядчі обов'язки та здійснює керівництво підприємства, установи чи організації незалежно від форми власності.

З урахуванням нормативної бази та судової практики зроблено висновки, що до категорії «посадова особа закладу вищої освіти» можуть бути віднесені окрім керівника (ректора, президента, начальника, директора), його заступник (проректор, віце-президент, заступник начальника, заступник директора); декан факультету, директор (начальник) навчально-наукового інституту, завідувач (начальник) кафедри; директор бібліотеки; директор музею.

Ключові слова: посадова особа, заклад вищої освіти, корупційні правопорушення.

Постановка завдання. За 2023 рік Україна отримала 36 балів зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) і тепер посідає 104 місце між 180 країн. Спостерігається позитивні тенденції, зокрема зростання на три бали стало одним із найкращих результатів за минулий рік у світі [1].

Проте, рівень корупції в Україні залишається дуже високим, і 89% громадян вважають корупцію найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війни. Незважаючи на помітне покращення громадського сприйняття щодо поширеності корупції, 94% респондентів все ще вважають, що корупція є широко розповсюдженою по всій Україні [2]. Нажаль, в системі вищої освіти корупція завжди мала місце.

Так, за проведеним дослідженням Національного агентства з питань запобігання корупції

«Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність», 13,8% українців навчаються у державних чи комунальних закладах вищої освіти або мають студента чи студентку серед членів сім'ї, і дві третини (66,8%) з них не стикались з корупцією протягом 2023 року [3, с. 74]. Тоді як у 2021 році 38,4% респондентів відповіли, що вони стикалися з корупцією у закладах вищої освіти, а про перебування в конкретних контактних ситуаціях, що містили ознаки корупції, зазначили 45,3% респондентів [4, с. 46]. Такі тенденції вимагають чіткого усвідомлення, хто є суб'єктом вчинення корупційного правопорушення за для можливості притягнення останнього до відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження терміну «посадова особа» було сферою наукових інтересів вчених-юристів, які

зазвичай досліджували співвідношення понять «посадова особа» та «службова особа», зокрема: Н.М. Ярмиш [5], Е. О. Скубак [6], І. Л. Олійник [7], Л. П. Самофалов [8], О. М. Круглов [9]. Серед фахівців в галузі публічного управління подібні дослідження не були сферою інтересів. Проте, ситуація, що на сьогодні має місце: високий рівень корумпованості влади, зростання кількості правопорушень пов'язаних з отриманням неправомірної вигоди – ставить задачі встановити, хто саме може бути віднесений до категорії «посадова особа», а зростання рівня корупції в системі освіти, вимагає дослідити цю категорію в освітній галузі.

Метою статті – є дослідження поняття «посадова особа» закладу вищої освіти за для правильної кваліфікації правопорушень у подальшому та застосуванні превентивних заходів.

Виклад основного матеріалу. Закладом вищої освіти – є окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей (п. 7, ч. 1, ст. 1 Закону [10]).

У ст.40 Конституції України вказано, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів [11].

Як зазначає професор Н.М. Ярмиш: «Поняття «посадова особа» та «службова особа» використовуються у багатьох нормативно-правових актах України, проте у жодному з них співвідношення між ними не роз'яснюється. А це негативно позначається на практиці застосування норм, які містять відповідні поняття» [5]. І у різних галузях права воно трактується по-різному в контексті представлених нормативно-правових актів, і це означає відсутність універсального характеру його як категорії.

Так, у ЗУ «Про державну службу» посадовою особою вважається керівник державної служби в державному органі, яка займає вищу посаду державної служби в державному органі, до посадових обов'язків якої належить здійснення повноважень з питань державної служби

та організації роботи інших працівників у цьому органі (п.3,ч.1,ст..2 Закону [12]).

Посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету (ст. 2 Закону [13]).

Досліджуючи Примітку 1 до ст. 364 Кримінального кодексу України – (КК України) «Зловживання владою або службовим становищем», можна зробити висновки, що законодавець отожднює поняття «службова особа» та «посадова особа», і такими він вважає – осіб, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням [14]. Отже, аналізуючи цю норму можна зробити висновки, що «посадовою особою» може бути лише особа, яка обіймає посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств (установ, організацій). Згадки про керівні посади у суб'єктів господарювання приватної форми власності – тут не має.

Але, аналізуючи Кодекс України про адміністративні правопорушення, можна зробити висновки, що в адміністративних правовідносинах, взагалі не існує такого поняття як «службова особа», що пов'язане із прийняттям ЗУ «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності посадових осіб», відповідно до якого у тексті Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) було замінено слова «службова особа» на «посадова особа» [15].

Відповідно до ст.14 КУпАП посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, зв'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків [16].

Міністерство юстиції України у своєму Листі на запит та звернення головного редактора газети «Консультант приватного підприємця» Дмитрієва О.В. вказало, що суб'єкт підприємницької діяльності може бути визнаний службовою особою (посадовою особою) лише тоді, коли у нього реально виникає можливість виконання організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків. А це можливо коли такий суб'єкт наймає на умовах трудового договору працівників для сприяння йому у здійсненні підприємницької діяльності. За таких обставин він набуває організаційно-розпорядчих повноважень стосовно найманих працівників (право ставити перед ними певні завдання, визначати розмір заробітної плати, розпорядок робочого дня, застосовувати дисциплінарні стягнення тощо) [17].

Отже, у цьому Листі нічого не вказано про форму власності суб'єкта господарювання, а конкретизується, що будь-яка особа може набути статус «посадової особи», якщо вона має виконання організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські обов'язки. А це може бути і керівник підприємства (установи, організації) приватної форми власності (а у нашому випадку закладу вищої освіти – приватної форми власності).

У Постанові Пленум Верховного Суду України від 26.04.2002., № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» представлено визначення поняття «організаційно-розпорядчі обов'язки», як – обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності [18].

У Постанові ВСУ говориться, що такі функції можуть виконувати: керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо) [18]. Отже, ВСУ конкретизував, що організаційно-розпорядчі обов'язки можуть виконуватися особою, яка здійснює керівництво підприємства, установи чи організації незалежно від форми власності.

Спробуємо встановити, хто може бути посадовою особою закладу вищої освіти.

Відповідно до ч.1-3, ст. 34 ЗУ «Про вищу освіту», безпосереднє управління діяльністю закладу вищої освіти здійснює його керівник (ректор, президент, начальник, директор тощо). Він є представником закладу вищої освіти (далі – ЗВО) у відносинах з державними органами влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами [10].

До сфери його повноважень належать:

- організація діяльності ЗВО;
- видання наказів, розпоряджень, що є обов'язковими для виконання всіма учасниками освітнього процесу і структурними підрозділами ЗВО;
- відповідальність за результати діяльності ЗВО перед засновником або уповноваженим органом (особою);
- вирішення питання фінансово-господарської діяльності ЗВО, затвердження його структури і штатного розпису;
- розпорядження майном і коштами;
- призначення на посаду та звільнення з посади працівників; визначення функціональних обов'язків працівників;
- формування контингенту осіб, що навчаються у ЗВО, тощо [10].

Отже, аналізуючи ч.1-3, ст. 34 ЗУ «Про вищу освіту», можна побачити, що ректор, президент, начальник, директор ЗВО виконують організаційно-розпорядчі обов'язки, а тобто є посадовою особою.

До структури ЗВО належать: структурні підрозділи, які можуть утворюватися за рішенням вченої ради ЗВО, а також факультети, кафедри, бібліотека (ч.1-3, ст.33 Закону [10]). Всі ці підрозділи обов'язково мають своїх керівників.

Керівництво факультетом здійснює декан (начальник); керівництво навчально-науковим інститутом – директор (начальник). Декан (начальник) факультету, директор (начальник) навчально-наукового інституту видають розпорядження щодо діяльності відповідного факультету (навчально-наукового інституту), які є обов'язковими для виконання всіма учасниками освітнього процесу факультету (навчально-наукового інституту) і можуть бути скасовані лише керівником ЗВО, якщо вони суперечать законодавству, статуту ЗВО чи завдають шкоди інтересам ЗВО (ч.1-4, ст.35 Закону [10]).

Керівництво кафедрою здійснює завідувач (начальник) кафедри. Керівник кафедри забезпечує організацію освітнього процесу, виконання навчальних планів і програм навчальних

дисциплін, здійснює контроль за якістю викладання навчальних дисциплін, навчально-методичною та науковою діяльністю викладачів (ч. 6-7, ст.35 Закону [10]).

Отже, можна сказати, що з урахуванням нормативної бази, зокрема Постанови Пленум Верховного Суду України від 26.04.2002., №5 «Про судову практику у справах про хабарництво», декан (начальник) факультету, директор (начальник) навчально-наукового інституту, завідувач (начальник) кафедри, директор бібліотеки; директор музею, також мають організаційно-розпорядчі обов'язки, та відповідно їх можна вважати посадовими особами. І це буде стосуватися ЗВО будь-якої форми власності.

Висновки. За результатами дослідження встановлено, що поняття «посадова особа» використовуються у багатьох нормативно-правових актах, але у різних галузях права воно трактується по-різному, що вказує на відсутність універсального характеру його як категорії.

В процесі дослідження поняття «посадова особа», яке представлене в Кримінальному кодексі України зроблено висновки, що «посадовою особою» може бути лише особа, яка обіймає посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств (установ, організацій). Розгляд судової практики дозволив зробити висновки, що позиція Верховного Суду України полягає у віднесенні до «посадової особи» будь якої особи, що виконує організаційно-розпорядчі обов'язки та здійснює керівництво підприємства, установи чи організації незалежно від форми власності.

З урахуванням нормативної бази та судової практики зроблено висновки, що до категорії «посадова особа закладу вищої освіти» можуть бути віднесені окрім керівника (ректора, президента, начальника, директора), його заступник (проректор, віце-президент, заступник начальника, заступник директора); декан факультету, директор (начальник) навчально-наукового інституту, завідувач (начальник) кафедри; директор бібліотеки; директор музею.

Список використаної літератури:

1. Тарасовський Ю. Індекс сприйняття корупції. Результат України у 2023 році став одним з найкращих у світі. *Forbes.ua*. URL: <https://forbes.ua/news/indeks-spriynyattya-koruptsii-rezultat-ukraini-u-2023-rotsi-stav-odnim-z-naykrashchikh-u-sviti-30012024-18855>
2. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spriyniattia-dosvid-stavlennia/>
3. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. – Київ, 2024. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpccaajpcgiclfindmkaj/https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/309/%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%A3%D0%9F%D0%A6%D0%86%D0%AF-2023_%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_%D0%A3%D0%9A%D0%A0.pdf
4. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. – Київ, 2022. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpccaajpcgiclfindmkaj/https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf
5. Ярмиш Н. М. Про співвідношення юридичних понять «службова особа» та «посадова особа». С. 130-132 <https://conference.nau.edu.ua/index.php/TL/ISC/paper/download/2792/1967>
6. Скубак Е. О. Співвідношення понять "державний службовець", "посадова особа" та "службова особа" в сфері трудових відносин/ Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2014. № 29. С. 81-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2014_29_14
7. Олійник І. Л. Теоретико-правовий огляд понятійно-категоріального апарату "державний службовець", "посадова особа", "керівник"/ Право і суспільство. 2013. № 6.2. С. 217-221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_6
8. Самофалов Л. П. Самофалов О.Л. Особливості розуміння понять "посадова особа", "службова особа", "представник влади" та їх значення в правовому регулюванні пенітенціарних правовідносин: Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 4. С. 136-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvvs_2015_4_13
9. Круглов О. М. Юридичне співвідношення термінів "посадова особа" і "службова особа" в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 4. С. 201-206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvddvvs_2011_4_30
10. Про вищу освіту: Закон від 1 липня 2014 р., № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
11. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р., №254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

12. Про державну службу: Закон від 10 грудня 2015 р., № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
13. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон від 7 червня 2001 р., № 2493-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>
14. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квітня 2001 р., № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
15. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності посадових осіб: Закон від 11 липня 1995 р., № 282/95-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/282/95-%D0%B2%D1%80#Text>
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 7 грудня 1984 р., № 8073-X / Верховна Рада Української РСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
17. Лист на запит та звернення головного редактора газети «Консультант приватного підприємця» Дмитрієва О.В. від 03.11.2006 р., № 22-48-548 / Міністерство юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0548323-06#Text>
18. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова від 26.04.2002 р., №5 / Пленум Верховного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>

Diiamentovych D. H. To the definition of the concept «official of an institution of higher education»

The article examines the level of corruption in the higher education system and shows that it is quite high. It has been proven that a high level of corruption requires a clear understanding of the status of the subject of a corruption offense in order to bring him to justice.

It was established that the study of the term "official" was the field of scientific interests of legal scholars, who usually studied the relationship between the concepts of "official" and "official", there were no such studies among specialists in the field of public administration.

It has been established that the concept of "official" is used in many normative legal acts, but it is interpreted differently in different branches of law, which indicates the lack of its universal nature as a category.

In the process of researching the concept of "official", which is presented in the Criminal Code of Ukraine, it was concluded that an "official" can only be a person who holds positions in state authorities, local self-government, state or communal enterprises (institutions, organizations). However, management positions in privately owned business entities were not reflected in the criminal legislation during the qualification of corruption offenses. The review of judicial practice made it possible to conclude that the position of the Supreme Court of Ukraine is to attribute to an "official" any person who performs organizational and administrative duties and manages an enterprise, institution or organization, regardless of the form of ownership.

Taking into account the regulatory framework and judicial practice, it was concluded that in addition to the head (rector, president, head, director), his deputy (vice-rector, vice-president, deputy head, deputy director) can be included in the category of "official of a higher education institution"; dean of the faculty, director (head) of the educational and scientific institute, head (head) of the department; library director; director of the museum.

Key words: *official, institution of higher education, corruption offenses.*